

PAPER DETAILS

TITLE: KUR'AN'DA AMELLERİN DEĞER YÖNÜNDEN MUKAYESESİ / Comparison of the Actions
in View of Value in the Koran

AUTHORS: Musa BİLGİZ

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30721>

KUR'AN'DA AMELLERİN DEĞER YÖNÜNDEN MUKAYESESİ

Yrd. Doç. Dr. Musa BİLGİZ*

ÖZET

Kur'an, evrendeki varlıkların çoğundan insanın üstün olduğunu ve ona birçok nimet ve imkânın verildiğini belirtir. Bu nimet ve imkânlardan dolayı, insanın başta Allah'a sonra da bütün varlıklara karşı sorumlu olduğunu bildirir. Bu sorumluluğa ilişkin olarak da davranışlarımızı genel olarak ikiye ayırır: a) İyi ve güzel ameller. b) İyi olmayan, kötü ameller. Mü'minler de inkârcılar da, bu davranışlarının karşılığını kısmen dünyada, tamamen ise ahirette alacaklardır. Mü'minler, kötü amellerinden dolayı ya bağışlanacak ya da ceza görecekler. İyi amellerine karşılık ise, cennet nimetleri ve güzellikleri verilecektir. İnkârcılara gelince, onlar kötü amellerinin dengiyle cezalanacak, iyi amellerine karşılık ise, bir mükâfat elde etmeyeceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Mü'min, Kâfir, Amel, Çalışma, Dünya, Ahiret, Değer.

ABSTRACT

Comparison of the Actions in View of Value in the Koran

The Koran reads that man is superior to a number of creatures in the universe and that he has been given a lot of blessings and

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

facilities. It also indicates that man is therefore responsible firstly to Allah and to all creatures. It divides man's behaviour into two accordingly: a)-good and nice behaviour. b)-bad and evil behaviour. Both believers in Islam and non-believers will see the response to their behaviour partly in the world and completely in the next world. The believers in Islam will be either punished on account of their evil behaviour or be forgiven. They will awarded with the blessings of paradise for their good behaviour. As for the non-believers, they will be given a punishment equal to their evil doings but will not be gifted for their good actions.

Key Words: *Believer in Islam, Non-believer, Behaviour (Act), Work, World, the Next World, Value.*

Giriş

Bu çalışmanın amacı, Kur'an'ın insan faaliyetlerine verdiği değeri ortaya koymak, inananlarla inkârcıların dünyevî çaba ve gayretlerinin sonucunu belirtmek ve her iki grubun çalışmalarını, amellerini mukayese etmektir.

Bilindiği üzere kâinat, hareket esası üzerine kurulmuştur. Hareketsiz olarak gördüğümüz cansız varlıklar, dağlar, taşlar, denizler, okyanuslar, nehirler, bulutlar, yıldızlar, yağmur, rüzgâr, güneş, ay ve dünyamız sürekli hareket etmekte, dalgalanmakta ve coşmaktadır. Varlıklar, hangi gezeğene ait iseler, hem o gezeğenin hareketi, hem de kendilerinde mevcut olan potansiyel güçle hareket etmektedirler.

Kur'an-ı Kerim, gece, gündüz, güneş ve ayın her birinin bir yörüngede hareket ettiklerini bildirmektedir (Enbiya, 21/33). Yüce

Kudret, şu uçsuz bucaksız uzayda birbirine çarpmadan ve kendileri için belirlenmiş yörüngeden sapmadan, sayıları (henüz) tam tesbit edilemeyecek derecede çok olan âlemleri, varlık ve gezeğenleri hareket ettirmektedir. Deniz veya nehirlerin hareketi veya dalgalanmaları olmasaydı, onlarda canlıların yaşaması mümkün olmazdı. Zira bu dalgalanmalar, tıpkı canlı bir varlığın nefes alıp vermesi gibi orada hayatlarını sürdüren varlıkların nefes alıp vermelerine, yaşamalarına sebep olmaktadır.

1- İnsan ve Amel:

Yeryüzü, insanoğluna, işlenmemiş ve yararlanılması gereken bir kaynak, bir sermaye olarak sunulmuştur. “... *Ve, sizin için, yeryüzünde belli bir zamana kadar kalış ve bir geçimlik vardır*” (Bakara, 2/36). İnsanın bütünüyle mutlu ve müreffeh bir hayat yaşaması, ancak mutlu bir toplumla mümkündür. Böylesi bir toplumun teşekkülü için de, fertlerin maddî ve manevî (zihinsel ve bedensel) yönden çalışmaları bir zorunluluktur. Bu yüzden İslâm inancında, veren el, alan elden daha üstün tutulmuştur. Böylesi kurallar, toplumun çalışan, üreten ve çabalayan fertlerden oluşması için çok iyi teşvik unsurlarıdır.

Kâinattaki her şey insan için yaratılmış; göklerde ve yerde bulunan varlıklar, insanın tasarruf yetkisine itaat ettirilmiş ve hizmetine sunulmuştur¹. Kendine verilen bu sayısız nimet ve imkânlardan dolayı, insanın da bir sorumluluk alanı vardır. Bir başka ifadeyle bu nimetlerin bir bedeli vardır². Bu bedel, yaratılış gayemize uygun olarak faaliyette bulunmaktır. Çünkü Cenab-ı Hak, insanların

¹ Varlıkların insanın hizmetine sunulduğunu bildiren ayetlere ilişkin olarak bkz. Ra’d, 13/2; İbrahim, 14/32,33; Nahl, 16/12,14; Hac, 22/65; Lokman, 31/20...

² Tekâsür, 102/8

hangisinin daha güzel amel edeceğini denemek için, yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yapmış ve bunları insanın istifadesine sunmuştur³. İnsana verilen nimetlerin tümü, karakter ve özelliklerini ortaya koyması içindir. Zira “*Herkes kendi karakterine, mizacına göre davranır*” (İsra, 17/84). Bir başka deyişle her insan, kendi his ve duygularına uygun olarak hareket eder, iş yapar⁴.

Allah, İnsana sayısız ihsanlarda bulunmakla bir fırsat tanımıştır. Acaba insan bu fırsatı değerlendirecek mi? Yoksa dünya metâna aşırı ve körcesine bağlılık mı duyacak? Daha da önemlisi, kendi başarıları olarak görünen şeylerde boş ve anlamsız bir gurura mı kapılacak⁵. Halbuki hayat ve ölüm, bir imtihan ve gaye için yaratılmışlardır. Bu gaye, insanların hangilerinin davranış yönünden daha iyi olduğunu ortaya çıkarmaya yöneliktir⁶. “Şu halde hayat, anlamsız bir varoluş olmadığı gibi, ölüm de sonu hiçlik olan bir yok oluş değildir. Aksine hayat, bir hayırlı faaliyetler alanı, ölüm ise bu faaliyetlerin karşılığını bulacağımız ebedî varlık sahasına geçişi sağlayan bir dönüm noktasıdır”⁷.

Allah insanları diledikleri şekilde amel etmekte serbest bırakmıştır⁸. Bununla birlikte kötü amel işleyenlerin Allah’tan kaçıp kurtulacaklarını sanmaları büyük yanılıdır⁹. Çünkü Allah’ın ilmi,

³ Kehf, 18/7,46; Hadid, 57/20

⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşr., İst., tsz., V, 3197.

⁵ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı(Meal-Tefsir)*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İst., 1996, II, 586, 5 nolu not.

⁶ Hud, 11/7; Mülk, 67/2; Kehf, 18/7.

⁷ Hayrettin Karaman ve arkadaşları, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, Medine, 1987, s. 561.

⁸ Fussilet, 41/40

⁹ Ankebut, 29/4

insanların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır¹⁰. “*Kim salih bir amel işlerse kendi iyiliğine, kim de kötülük işlerse kendi aleyhine işlemiş olur*” (Casiye, 45/15). Cenab-ı Hak, “*İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Onun çalışmasının sonucu da ileride görülecektir*” (Necm, 53/39-40) buyurarak, bize sürekli ve doğru çalışmayı emretmektedir. Çalışma sayesinde, insanın hem ruhu hem de bedeni güçlenir. Aksi halde kurdun ağacı çürütmesi gibi, tembellik de insanın bedenini ve ruhunu çökertir; itibarını, şeref ve haysiyetini düşürür, kişiyi hor ve zelil bir hale koyar.

İnsan, gayesiz olarak yaratılmadığı gibi başıboş bırakılacak bir varlık da değildir. Böyle bir inanç, şüphe veya tahmin, Kur'an tarafından şiddetle reddedilmekte ve bunun tutarsızlığı bildirilmektedir: “*İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır*” (Kıyame, 75/36). “*Andolsun ki yaptıklarınızın tümünden hesaba çekileceksiniz*” (Nahl, 16/93). Dolayısıyla insanın dilediği şekilde hareket etme ve yaptıklarından sorumlu tutulmaması, mümkün değildir. Zira insan, hayvanlardan farklı bir varlıktır. Hayvanların iradesi ve sorumluluğu olmadığı halde insanın hem iradesi, hem de sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun bilincinde olarak yaşayanlara Cenab-ı Hakk'ın bitmez tükenmez mükâfatları vardır. Sorumlu tutulduğu gayeyi ve imtihanı umursamayan, yüceliğinin farkında olmayan, Allah'ı ve nimetlerini inkâr edenler ise, dört ayaklı hayvanlara benzetilmiştir. Hatta değer yönünden onlardan da aşağı bir mertebede oldukları bildirilmiştir. “*Andolsun, cehennem için de birçok cin ve insan yarattık. Zira onların kalpleri vardır; fakat onlarla gerçeği kavramazlar; gözleri vardır, lâkin onlarla gerçeği görmezler;*

¹⁰ Al-i İmran, 3/120

kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da sapıktırlar. Onlar gafillerin ta kendileridir” (A’raf, 7/179). Bu ve benzeri ayetler, yalnız dünya hayatı için çalışıp, ahiret hayatını düşünmeyen ve onun için gerekli çalışmayı yapmayanları şiddetle azarlamaktadır. Çünkü hayvanlar bile fitratlarından sapmaz, seçebilecekleri kadar menfaat ve zararlarını seçer ve bu uğurda gerekli gayretlerini gösterirler. Organlarından hiç birini de yaratılış amaçlarına aykırı kullanmazlar¹¹.

Sorumluluk bilincini ve ilahi iradeyi hesaba katmaksızın yaşayanlar, hak, hukuk, delil ve bürhan tanımadıkları için, nefislerinin isteklerinden başka hiçbir şey düşünmezler. Bu gibi kişiler, arzu, keyif ve zevklerine yani yalnız şahsi menfaatlerine değer verirler. Hak ve hakikati zevklerine feda eder, Hakk’ın rızasını düşünmeyi akıllarına bile getirmezler. Yüce Kur’an’ın ifadesiyle, arzularını ilah edinir, bencil istek ve zevklerine taparlar¹².

Geçmiş ve günümüz fert ve toplumlarına baktığımızda, inkâr ve sapkınlığın en büyük nedenlerinden birinin, sınır ve kural tanımayan zevk ve arzular olduğunu görmekteyiz. Nitekim Peygamberimiz, *“Allah katında, sema gölgesi altında Allah’tan başka tapılan ma’budlar içinde kendisine uyulan hevedan daha büyüğü yoktur”* ¹³ buyurmakla, dikkatlerimizi bu tehlikeye çekmek istemiştir. Yani insanlar, Allah dışında en çok kendi hevalarına itaat etmekte, tapmaktadırlar.

Allah, insanın değerini dünya ve ahiret için ortaya koyduğu

¹¹ Elmalılı, IV, 2338.

¹² Furkan, 25/43; Casiye, 45/23; ayrıca bkz. Elmalılı, V, 433; VII; 4321.

¹³ el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummal*, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1989, III,7833 (547).

amellerle belirlemektedir. Zira “*Her nefis, kazancı karşılığında bir rehindir*” (Müddessir, 74/38; Tur, 52/21). Bir başka ifadeyle her nefis, çalışması, ameli karşılığında bir rehine gibidir. “Saadet ve felâketi kazancıyla orantılıdır. Çalışır, güzel ameller yapar, Allah’a olan ödevlerini yerine getirirse kendisini kurtarır”¹⁴. Hiç kimse kendi çalışması olmaksızın, yalnız atalarının şan ve şerefiyle kendini kurtaramaz¹⁵. Her türlü çalışmanın, gerçek değerinin belirlendiği ve tam karşılığının verileceği kıyamet gününde, her fert yaptıklarıyla rehin alınır. Yaptıklarına göre mükafat veya ceza görür¹⁶.

2- Mü'minlerin Amelleri / Çalışmaları:

Cenab-ı Hak, bütün nimetleri insanlığın istifadesine sunmuştur. Binaenaleyh ahirette herkes ameline göre yargılanacak¹⁷, zerre kadar iyi ameli olan da zerre kadar kötü ameli olan da karşılığını görecektir ve hiç kimseye zulmedilmeyecektir¹⁸. Kötü ameli olanlar kötülüklerinin dengiyle cezalandırılırken, iyi amel işleyenler fazlasıyla mükafatlandırılacaklardır¹⁹.

Kur'an-ı Kerim, insanların davranış, düşünce, gayret ve eylemler açısından farklılıklar arz ettiklerini belirtir: “*Muhakkak ki işiniz (çalışmalarınız) çeşit çeşittir*” (Leyl, 92/4). İnanan ve inanmayan her insanın, yaptığı çalışma ve davranışlardan dolayı belirli bir derecesi vardır²⁰. Dolayısıyla, gayret sarf ederek takip edilen

¹⁴ Elmalılı, VIII, 5463.

¹⁵ Elmalılı, VII, 4554.

¹⁶ Fahrüddin er-Razî, *Mefatihü'l-Ğayb*, Mektebetu Abdurrahman Muhammed, Mısır, tsz., XXX, 184.

¹⁷ Tevbe, 9/94-105; Yasin, 36/54

¹⁸ Nisa, 4/49-77; İsrâ, 17/71

¹⁹ Nur, 24/38; Sebe, 34/37-38; Mü'min, 40/40; Ahkaf, 46/16

²⁰ Ahkaf, 46/19.

yol ve amaçlar, mahiyet itibarıyla birbirinden farklıdırlar. Kur'an açısından bu çalışma ve gayretler, esasta iki büyük kısma, kategoriye ayrılır. Bir başka ifadeyle genel olarak iki tür amelden söz edilir: a) Salih amel. b) Salih olmayan amel veya kötü amel. Salih ameli, mü'minlerin çalışmalarını değerlendirirken yani burada ele alacağız. Salih olmayan ameli ise, inkârcıların çalışmalarından bahsederken belirteceğiz.

Amel-i salih kavramı, amel ve salih kelimelerinden teşekkül etmiş bir terkiptir ve Kur'an'ın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu temel ve önemli konulardan biridir. Amel; sözlükte “iş, çaba, fiil, çalışma” gibi manalara gelmektedir²¹. “Canlı bir varlığın gayeli olarak yaptığı iş”²² diye de tarif edilmiştir. Salah kelimesi ise, fesadın zıddıdır²³. Lâyık olmak, bir kişinin durumunun iyi, uygun olması anlamlarına gelmektedir. Islah şeklinde kullanıldığında ise, onarmak, düzeltmek, kişilerin aralarını bulup barıştırmak ve iyilik yapmak anlamlarına gelir. Aynı kökten gelen sulh kelimesi de barış anlamındadır²⁴. Salah kelimesi, ism-i fail olarak yani salih şeklinde kullanıldığında kendisi doğru olan; muslih şeklinde kullanıldığında ise, kendisi doğru olmakla birlikte başkasını da ıslah eden demektir²⁵.

Sözlük anlamı itibarıyla amel-i salih, “uygun olan veya iyi olan davranış” anlamındadır. Dinî literatürde ise, “din”in emir, tavsiye ve yasaklarını dikkate alan söz, tutum ve davranışlara amel-i salih denilir. Bir başka ifadeyle amel-i salih, Allah'a ve ahirete iman ederek, O'nun

²¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1990/1410, 1.b. II, 516.

²² Rağıb el-İsfahânî, *Müfredatu Elfazı'l-Kur'an*, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1418/1997, 2.b, s. 587.

²³ el-İsfahânî, s. 489; İbn Manzur, II, 516-517

²⁴ Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esasu'l-Belağa*, Daru Sadır, Beyrut, 1412/1992, s. 359

²⁵ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furuk fi'l-Luğa*, Beyrut, 1400/1980, s. 204

bildirmiş olduğu hükümlere uygun olarak, ihlas ve iyi niyetle yapılan, Allah'ın rızasının olduğu her türlü hayırlı faaliyetlerdir²⁶. Binaenaleyh amel-i salih, yalnız belirli ibadetleri değil, Allah'ın hoşnutluğunu talep için kişinin Allah'a, kendine, insanlara, diğer varlıklara ve kainata yönelik olarak gerçekleştirdiği her türlü hayırlı faaliyetleri kapsamına almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "salihat" kelimesi de, amel-i salihin çoğulu olup aynı anlamı ifade etmektedir²⁷.

Bunların dışında el-birr, el-ihsan, el-hayr ve el-ma'ruf gibi kavramlar da, amel-i salih ifadesinin anlam alanı içindedirler²⁸. Kur'an-ı Kerim'de mü'minler, genellikle iman edenler ve "amel-i salih" işleyenler olarak nitelenmekte, ya da sadece iman ettik demekle kalmayıp bu imanın gereği olan salih amelleri yapmaları konusunda ısrarla teşvik edilmektedirler²⁹. Fakat bu durum, onların salih olmayan amelleri yapmadıkları anlamına gelmemektedir. Mü'minler de hataen, cehaleten veya kasden kötü davranışlarda bulunmaktadırlar. Onlar bu tür amellerinin cezasını çekeceklerdir. Bir amelin, davranışın, amel-i salih olarak adlandırılabilmesi için bazı şartlar gereklidir. Bu şartlar, iman, ilahi hükümlere uygunluk, samimiyet, iyi niyet ve Allah'ın rızasının talep edilmesidir. Binaenaleyh iman ederek kitab ve sünnete uygun davranışta bulunma, amellerin salih olabilmesinin olmazsa olmaz şartıdır. Salih amel, dinin, insan fıtratının, akli selimin hayırlı gördüğü davranışlardır. Bunlar kişinin kendine, ailesine, milletine ve

²⁶ Elmalılı, III, 1740; VII, 4554.

²⁷ Nisa, 4/124; Meryem, 19/76

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Ömer Dumlu, *Kur'an-ı Kerim'de Salah Meselesi*, D.İ.B. Yay, Ank, 1992, s. 32-42.

²⁹ Amel-i salih kavramının yer aldığı ayetler için bkz. Bakara, 2/25,62; Nisa, 4/57,122,173; Maide, 5/9,69,93; Tevbe, 9/102; Nahl, 16/97; Kehf, 18/88; Meryem, 19/60; Taha, 20/75,82; Furkan, 25/70,71; Kasas, 28/67,80; Rum, 30/44; Sebe', 34/37; Gafir, 40/40; Fussilet, 41/33,46; Casiye, 45/15;...

bütün insanların menfaatine olan iyi ve güzel davranışlardır³⁰. Birçok ayette salih amelin faydası ve gerekliliği, kötü amelin zararı ve gereksizliği üzerinde ısrarla durulmuştur.

Cenab-ı Hak, ibadetin, kulluğun yalnız kendisine ve samimiyetle yapılmasını istemektedir³¹. Zira İslâm düşüncesinde ihlasla ve yalnız Allah rızası gözetilerek yapılan az amel, bu özellikleri taşımayan çok amelden, çalışmadan daha hayırlıdır³². Ayrıca hadiste, “*Amellerin en faziletlisi, az da olsa sürekli yapılanıdır*”³³ denilmektedir. Zira hayırlı amellerdeki süreklilik, hem iyiliklerin örnek alınmasına hem de yaygınlaşmasına sebeptir. Binaenaleyh, dünya ve ahirette hüsrandan kurtulmanın yegane şartı, önce iman etmek sonra da hayırlı faaliyetlerde bulunmaktır. Kur’an, bu gerçeği şu ifadelerle dile getirir: “*Asra yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak iman edenler, salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler hariç*” (Asr, 103/1-3). İman edip salih amel işleyenlerin imanları, yalnız gönüllerinde ve dillerinde kalmaz, bütün hislerine, akıllarına ve gönüllerine nüfuz ederek Allah’ın indirdiği hükümlere uygun davranışlarda bulunmalarına vesile olur³⁴. Nitekim dünya’ya gönderiliş nedeni “imtihan” olan insanın³⁵, bu imtihandaki sorumluluğu ve gayesi de, yalnızca Allah’a gereği gibi kulluk yapmaktır³⁶.

³⁰ Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*, Ank., tsz., s. 18.

³¹ Zümer, 39/2,11,14; Mü’min, 40/14,65

³² el-Muttakî el-Hindî, III, 23 (5257).

³³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, el-Mektebetü’l-İslâmiye, İst., tsz., İman, 32, Rikak, 18; Ebu’l-Huseyin İbnu’l-Haccac, Müslim, *Sahihu Müslim*, Mısır, 1955, Müsafirin, 216.

³⁴ Elmalılı, IX, 6079

³⁵ Yunus, 10/14; İnsan, 76/2.

³⁶ Zariyat, 51/56.

Yukarıda mealini yazdığımız Asr Suresi’nde Cenab-ı Hak, mutlak zamana yemin etmiştir. Geçmiş zamana yemin edilmesinin sebebi, surede konu edilen iman, amel-i salih, hakkı ve sabrı tavsiyeye riayet etmeyen fert ve toplumların hüsrana uğradıklarına insanlık tarihinin şahit olmasıdır. İçinde yaşadığımız ve gelecek olan zamana yemini anlamak için, geçmiş zamanın, her insana ve her millete bu dünyada verilen bir fırsat olduğunu bilmek gerekir³⁷. Böylece insan, geçmişten ders alırken geleceği de istenen tarzda değerlendirebilsin. Cenab-ı Hakk, zamana yemin etmiş olmakla, asıl sermayemizin, çok hızlı geçen ömür/zaman olduğunu bildirmektedir. İmam Razi, buz satan birisinin pazarda şöyle seslendiğini nakleder: “Sermayesi eriyen bu şahsa merhamet edin!”. Razi, “Bu sözü duyduktan sonra bunun Asr suresinin anlamı olduğunu kavradım” der³⁸. Çünkü insana verilen ömür, bir buz gibi hızla erimektedir, eğer bunu gereği şekilde kullanamaz ise sonuçta hüsrana uğrar. Hızla geçen zaman, iman etmeyen ve hayırlı çalışmalardan yoksun olan insanın, dünyada ne işle meşgul olursa olsun, hayatını boş yere harcadığına ve hüsranda olduğuna tanıklık eder.

Amel kelimesi, genellikle tutum ve davranışları ifade ederken, iman ve söz hakkında da kullanılmaktadır³⁹. Bazı hadislerde iman, amel olarak da belirtilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), “*İslam ve iman, iki ameldirler*”⁴⁰ buyurarak, imanın kalbe ait bir amel olduğunu ifade etmiştir. Bir başka hadiste ise, “*Allah katında amellerin en faziletlisi, kendisinde hiç bir şüphenin bulunmadığı imandır*” denilmiştir⁴¹.

³⁷ Mevdudî, *Tefhim’ul-Kur’an*, çev: Heyet, İnsan Yay., İst., 1995, VII, 225.

³⁸ Razi, XXXI, 85.

³⁹ Süleyman Uludağ, “Amel” md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İst, 1991, III,13

⁴⁰ el-Buhari, Tevhid, 47

⁴¹ Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkindi ed-Darimi, *Sünenü’l-Darimi*, Daru’l-Kutubi’l-

Kur'an'da, amel-i salih'in çoğunlukla imanla birlikte zikredilmesi⁴², amelle imanın, bir arada bulunmalarının gereğine işaret eder. Salah ve iman sözcükleri, kuvvetli bir semantik bağ ile birbirlerine bağlıdır. Hatta salihat, davranış yoluyla dışa yansıyan "iman"dır da denilebilir⁴³. Zira İslam, sadece itikadî, vicdanî ve nazarî bir din değil, aynı zamanda hayatın tanzimine yönelik ilke ve uygulamalar da getirmiştir. Bu yüzden inanılan ve düşünülen her iyi, güzel ve faydalı işin tatbik sahasına konulmasını ısrarla ister⁴⁴. Hz. Peygamber (s.a.v.); "*Ameller niyetlere göredir*"⁴⁵ buyurmakla, bilerek ve bilmeden yapılan davranışların farklı değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Yani Allah'ın emrine uymak düşüncesiyle yapılan ile böyle bir niyetle yapılmayan ameller, sonuçları güzel de olsa aynı kategoride değerlendirilmemektedir. Binaenaleyh ameller, Allah'ın rızasını kazanmak niyetiyle yapılırsa değer kazanırlar. Şu kadar var ki iyi niyet, dince yasaklanmış bir işin günah ve kötülük vasfını ortadan kaldırmaz. Buna karşılık, dinin iyi gördüğü bir iş için yapılan niyet de sevaba vesile olmaktadır. Hatta niyet edilen bir amel, herhangi bir neden yüzünden yapılamamış olsa bile kişi, sırf iyi niyetinden dolayı sevap kazanır⁴⁶. Niyetin bu şekilde sevaba değer görülmesi, kesin bir irade ve karara dayanmasına bağlıdır⁴⁷.

Salih amelin imanla çok yakın bir alakası bulunduğu gibi, temizlik, abdest, namaz, hac, zekat, sadaka, sıla-i rahim, cihad, ilim

İlmiyye, Beyrut, tsz, Rikak, 28

⁴² Bakara, 2/25, 82, 277; Al-i İmran, 3/57; Nisa, 4/57, 122, 173,)

⁴³ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İst., 1997, s. 269

⁴⁴ Uludağ, "Amel" md., III, 14

⁴⁵ el-Buhari, Bed'ü'l-Vahy, 1.

⁴⁶ el-Buhari, Rikak, 31; Müslim, İman, 203-207

⁴⁷ Uludağ, "Amel" md., s. 14

tahsili, iyilikleri emretmek, kötülüklerden sakındırmak, dürüst ticaret yapmak, ölçü ve tartıda hile yapmamak... gibi ibadet ve muamelelerimizle de sıkı bir irtibatı vardır⁴⁸. Bunların dışında pek çok ahlaki amellerimiz de bulunmaktadır. Bunlar, iman, ihlas, takva, tefekkür, doğruluk, adalet, hakkı sevmek, kötülükten nefret etme, tevbe, ihsan, (iyilik), kalp ve nefis tezkiyesini gerçekleştirmek gibi davranışlardır. Bu tür davranışlarımızı da amel-i salih kavramı içinde düşünmek gerekir. Zira gerçeği arama, anlama veya anlatma konusunda yapılan bir anlık tefekkür veya bilgi arayışı bile onlarca yıllık nafil ibadetten üstün tutulmuş ve teşvik edilmiştir⁴⁹.

İman edip ibadet ve itaatte bulunanlar, ebedi olan ahiret saadetini kazananlardır. Onlar, imtihan yeri olan, çok kısa ve çabucak geçen dünya hayatını gereği gibi değerlendirenlerdir. Bu imtihanın endişesini taşıyarak yaşayanlara, Cenab-ı Hakk'ın bitmez tükenmez nimetleri ve lütufları vardır⁵⁰. İyi kimselerin mükafat, kötülük edenlerin ceza görmesi, adalet ve hak gereğidir. Nitekim insanın psikolojik yapısında da bu vardır. İnsan, fıtratı gereği iyi işler yapanların mükafat görmelerini, kötülük yapanların da mutlaka cezalandırılmasını bekler. İlahi adalet de, iman ederek salih amel işleyenleri mükafatlandırmakta, bu kadar nimetleri hiçe sayanları, yoktan var edildiğini, büyütülüp beslendiğini, kendisine kuvvet ve kudret verildiği halde yaratıcısından gafil olarak ve O'na isyan ederek yaşamaya çalışanları da cezalandırmaktadır.

Kur'an, iman edip salih amel işleyenlere güzel ve kat kat

⁴⁸ Ayrıca bkz. Mahir İz, *Din ve Cemiyet*, Med Yay., İst, 1982; Lütfullah Cebeci, *Kur'ana Göre Takva*, Seha Neşr, İst., 1985; Dumlu, Ömer, *Kuran-ı Kerim'de Maruf ve Münker*, Ravza Yay., İst., 1994.

⁴⁹ el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, III, 5710.

⁵⁰ Fetih, 48/17; Hacc, 22/50; Ankebut, 29/7; Lokman, 31/3; Şura, 42/22; Buruc, 85/11; ...

mükafatın , cennetin, yüksek derecelerin, Allah'ın mağfiretinin verileceğini, ve bunlar için hiçbir korkunun söz konusu olmayacağını belirtir⁵¹. Yüce Kitabımız, iman edip salih amel işleyen kulların az olduğunu ve bunların yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla bir tutulmayacağını bildirir⁵². İnanıp salih amellerde bulunanlar, altlarından ırmaklar akan cennetlerde ebedi olarak kalacaklardır⁵³. Çünkü “.... Onlar halkın en hayırlılarıdır” (Beyyine, 98/7).

İman edip salih amel işleyenlere verilen ilahi mükafatlar bunlarla da sınırlı değildir⁵⁴. “*Ancak tevbe ve iman edip salih ameller işleyenler başka; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir....*” (Furkan, 25/70). Kötülüklerin iyiliklere dönüştürülmesi ifadesinde iki anlam sözkonusudur: 1-İnsan samimiyetle tevbe ettiği zaman, iman ve Allah'a itaate başlar. Allah'ın rahmet ve yardımıyla, küfür ve isyan halindeki kötülüklerin yerine iyi ameller işlemeye yönelir. Böylece kötülüklerinin yerini iyilikleri alır. 2- Ayetten anlaşılan ikinci bir anlam ise, geçmişte işlenen kötü amellerin, samimiyetle yapılan tevbeden sonra iyiliğe dönüşmeleridir. Zira kişi, bu kötü davranışlarını her hatırladıkça pişmanlık duymakta, işlemediklerinden dolayı hasret çekmekte, sürekli Allah'tan bağışlanmasını talep etmektedir. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak, o günahlarını sevaba dönüştürmektedir⁵⁵. Çünkü, günahtan tevbe etmek, pişmanlık duymak ve Allah'tan af

⁵¹ Maide, 5/69; Kehf, 18/88; Meryem, 19/60; Taha, 20/75,82; Seb'e, 34/37; Sad, 38/28;...

⁵² Sad, 38/28

⁵³ Talak, 65/11.

⁵⁴ Bkz. Ra'd, 13/29; Kehf, 18/30,107; Meryem, 19/96; Hacc, 22/50; Nur, 24/38; Fussilet, 41/8; Fatır, 35/7; Casiye, 45/30 ...

⁵⁵ Ebu'l-Berekât en-Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, Kahraman Yay., İst., 1984, III,167; Ebu'l Fida İsmail İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1388/1969, III, 327; Mevdudî, III,605.

dilemek de bizzat salih bir ameldir⁵⁶. Dikkatimizden kaçmaması gereken husus, kul hakkının müstesna olduğudur.

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.), arkadaşlarıyla beraber otururken, yanlarından geçip, çalışmaya giden güçlü ve kuvvetli bir genç için ashâb-ı kiram, “*Yazık bu gence, keşke bu gücü ve kuvvetiyle Allah yolunda cihad etseydi*” derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Hayır böyle söylemeyin! Şayet bu genç, insanlara muhtaç olmamak, dilenmemek için çalışıyorsa Allah yolundadır. Eğer ihtiyar ana babası için veya çocukları için çalışıyorsa, yine Allah yolundadır*” buyurarak arkadaşlarını uyarır ve Allah’ın emrettiği, “salih” olma şartlarını kapsayan çalışmanın da cihada eşdeğer olduğunu dile getirir⁵⁷.

Cenab-ı Hak bir ayette: “*De ki çalışın, şüphesiz ki Allah ve Resulü ve inananlar, çalışmalarınızı göreceklerdin*” (Tevbe, 9/105) buyurmaktadır. Bu ayetin içeriğine inanan kişi, yaptığı işleri, toplum yararına sunulacak şekilde daha sağlam, temiz ve hilesiz yapmaya gayret eder. Bundan dolayı denilebilir ki, iman faktörü, sağlıklı bir iş hayatı için oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü bu inanç ve anlayışa sahip olan fert, yaptığı işte asla hile yoluna gidemez, toplumu veya insanları aldatamaz. Müslümanları aldatmanın, imanî bir zaaf olduğunun bilincinde bulunduğu için toplum menfaatine taallûk eden bir işte, ihanet edenin, kıyamet günü işlediği ihanetiyle beraber, Allah’ın, peygamberlerin ve inananların huzuruna getirileceğine

⁵⁶ Mevdudî, III,605

⁵⁷ Ebu Osman el-Horasanî, *Kitabu’s-Sünen*, Daru’s-Selefiyye, Hindistan, 1982, II, 278 (Elfiye); Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Din*, Dâru İhyai’l-Kutubi’l-Arabiyye, Kahire, tsz., II, 63.

inanır⁵⁸. Oysa Allah'ın rızasını dikkate almayan insanların faaliyetlerinden dolayı, yeryüzünde ve denizlerde fitne, baskı, zulüm, savaş, inkâr ve ahlaksızlık gibi bela ve musibetlerin yaygınlaşması⁵⁹ ve hayatın yaşanamaz hale gelmesi kaçınılmazdır⁶⁰.

Kur'an-ı Kerim, çalışma ve çabalarımızın tümünü, hatta çocuklarımızın eğitimi için yaptığımız gayretleri bile bu açıdan yani amel olarak değerlendirmektedir. Çocuklar, Allah tarafından ailelere verilen birer emanettirler. Bu nedenle onlar, aileleri tarafından iyi bir şekilde eğitilmek zorundadırlar⁶¹. Bu eğitim süreci içinde çocuk için harcanan çabalar boşa çıkarsa, o zaman bu çocuk, “gayesine ulaşmamış bir işe”, Kur'an'daki ifadesiyle “amel-i gayri salih”e benzemiş olur. Hz. Nuh'un inkârcı oğlu, Allah tarafından “amel-i gayri salih” olarak nitelendirilmiştir. Tufan'da oğlu boğulduktan sonra Hz. Nuh, bir baba şefkatiyle onun ahiretteki durumunu öğrenmek maksadıyla Allah'a yakarıшта bulunur. Bunun üzerine Allah, takdirini değiştirerek insanların arzularına göre hareket etmeyeceğini Hz. Nuh'a bildirir ve onu ilahi iradeyi hesaba katmadan hareket eden cahillerden olmaması konusunda ikaz eder⁶². Baba ile oğlu arasında kan bağı olmasına rağmen, Cenab-ı Hak, “*O senin aile efradından değildir*” (Nuh, 11/46) buyurmaktadır. Demek ki iman bağı, kan bağından çok daha önemlidir. İşte bu yüzden tarih boyunca inanan baba ile inanmayan oğul, savaşlarda ve sosyal hayatta zaman zaman karşı karşıya gelmişlerdir. Ayette dikkat çeken hususlardan biri de,

⁵⁸ Orhan Atalay, *Kur'an-ı Kerim'de İnsan-Meta' İlişkisi ve Çalışmanın Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993, s. 102.

⁵⁹ Elmalılı, VI, 3833; Mevdudî, IV, 309.

⁶⁰ Rum, 30/41

⁶¹ Tahrim, 66/6

⁶² Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menar*, Kahire, 1954-1961, XII, 85; Esed, I, 434 dipnot, 70.

ailelerin çocuklarına ve onların eğitimine “bir iş”, “bir amel” gözüyle bakmalarıdır. Çünkü Allah’ın insan için öngördüğü hedefler doğrultusunda yetişmemiş çocuklar, boşa gitmiş gayretler veya salih olmayan ameller konumundadır⁶³.

Resulullah (s.a.v.): “*Hiç kimse el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir lokma yememiştir*”⁶⁴ buyurarak, bütün insanların alın teriyle kazanmalarını istemiş, başkalarının sırtından beslenen birer asalak gibi yaşamalarını ise yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v): “*Ailesinin geçimini temin etmek ve yoksullara yardımda bulunmak amacıyla çalışan kimse, Allah yolunda savaşan veya geceleri ibadet edip, gündüzleri oruç tutan gibidir*”⁶⁵ buyurmakla hayırlı çalışmayı, Allah’a ibadetle eşdeğerde tutmuştur.

İstiklâl Şairimiz Mehmet Akif, bir şiirinde, ayetlerden istifade ile çalışmanın önemini şöyle dile getirir:

“İntihar etmek değilse yolda durmak, gitmemek,
Asûmandan refref indirsin demektir bir melek!
“Leyse lil’insani illa mâ seâ⁶⁶ ” derken Hüda;
Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha;
.....
Masiva bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile⁶⁷;
Bak tecelli eyliyor bin şe’n-i gûnâgûn⁶⁸ ile.

⁶³ Mevdudî, II, 396-398

⁶⁴ Buharî, Buyû’, 15.

⁶⁵ Buharî, Nafakâ, 1.

⁶⁶ Necm, 53/59.

⁶⁷ Rahman, 55/29.

Ey, bütün dünya ve mâfiha ayaktayken, yatan!

Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah'tan utan!"⁶⁹.

Çalışmanın gerekliliğini ifade yönünden Hz. Peygamber'in şu sözleri oldukça ibret vericidir. Bir gün Peygamberimizin yanına gelen bir adam, ondan yiyecek bir şeyler ister. Hz. Peygamber: *"Senin evinde hiç eşya yok mu?"* diye sorar. Adam, *"var"* der. *"Bir kısmıyla örtündüğümüz, bir kısmını yere serdiğimiz bir çul, bir de su kabımız var"*. Peygamber efendimiz, adama: *"Onları bana getir!"* der. Adam onları getirince Hz. Peygamber etrafındakilere dönerek: *"Bu çul ile su kabını kim satın almak ister?"* diye sorar. Biri bir dirhem vereceğini söyler. Hz. Peygamber, *"Artıran yok mu?"* diye birkaç defa seslenir ve iki dirhem teklif edene satar. Parayı fakir sahabiye verdikten sonra, *"Bir lirasıyla ailene yiyecek al, ötekiyle de bir balta satın al bana getir!"* buyurur. Adamın getirdiği baltaya, Efendimiz, kendi mübarek eliyle bir sap takar ve şöyle buyurur: *"Haydi şimdi git; bununla odun kes ve sat. On beş gün çalış; ondan sonra yanıma gel!"*. On beş gün sonra Peygamberimizin yanına gelen adam, on dirhem kazanmış, bu parayla kendine ve ailesine elbise ve yiyecek almış olur. Bu hale çok sevinen Efendimiz, adama şunları söyler: *"Dilenciliğin kıyamet günü yüzünde bir leke gibi görünmesinden böylesi senin için daha iyidir"* ⁷⁰.

Hadiste de görüldüğü Hz. Peygamber, insanları yardımlaşmaya teşvik etmekle kalmıyor, onları hem çalışmaya hem de ticâret

⁶⁸ Şe'n-i günagûn: Türlü türlü, renk renk, çeşit çeşit gerçek durum.

⁶⁹ Mehmet Akif, *Safahat*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İst., 1977, 11. b. s. 30-31.

⁷⁰ Ebu Davud, *es-Sünen*, Beyrut, 1988, Zekât, 26; İbni Mace, *es-Sünen*, Beyrut, tsz., Ticârat, 25.

yapmaya sevk ediyor. Tembelliği ve başkalarına muhtaç olmayı tasvip etmeyen Hz. Peygamber, herkesin gücü oranında mutlaka gayret göstermesini ve üretime katkıda bulunmasını talep etmektedir.

İslâm, insanların çalıştıkları bütün alanlarda dürüst olmalarını, hile, hainlik veya haksızlık yapmalarını yasaklamıştır. El emeği, alın teriyle geçinen her müslüman, ister tüccar, ister işveren, isterse işçi olsun, çalışma hayatında dürüst olmak zorundadır. Kur’ân, “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol*” (Hud, 11/112) hitabıyla, Peygamberin şahsında bütün müslümanları uyarmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de, “*Beni Hûd Sûresi ve kardeşleri Vakıa, Mürselat, Amme ihtiyarlattı*”⁷¹ buyurarak, istikâmet sahibi olmanın zorluğuna ve yüceliğine dikkat çekmiştir.

Kur’ân, büsbütün dünya hayatına dalmayı yasakladığı gibi yalnızca ahiret hayatı için çalışmayı da yasaklamaktadır. “Allah’ın sana verdiğinden (O’nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu gözet; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez” (Kasas, 28/77). Bu konuda bir başka hadiste ise: “Gayret ve kararlılıkta, insanların en büyüğü, hem dünya, hem de ahiret işlerine birlikte hassasiyet gösteren mümindir”⁷² denilmiştir. Görüldüğü gibi Kur’an ve sünnet, inananların yeryüzünde onurlu bir yaşam için çalışmalarını zorunlu kılmıştır. Hz. Ömer (r.a.): “Sizden biriniz çalışmayı bırakıp, Allah’ım beni rızıklandır!” demesin.

⁷¹ Ebu Abdullah el-Kurtubî, *Tefsiru’l-Kurtubî*, Daru’s-Şa’b, Kahire, 1372, IX,107 (Elfiye); Ebu Bekr İbnu Ebi Şeybe, *Musannefu İbn Ebi Şeybe*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1409, VI, 152 (Elfiye).

⁷² Ebu Davud, İmâre, II/149.

Çünkü siz de biliyorsunuz ki, gökyüzü altın ve gümüş yağdırmıyor”⁷³ diyerek miskinliğe ve tembelliğe bu dinde yer olmadığını apaçık ortaya koymuştur. Şu kadar var ki, Hint ve İran mistisizminin etkisinde kalan bazı anlayışlar, dünya ve nimetlerinden tamamen el çekmeyi insanlara benimseterek müslümanların geri kalmasında etkili olmuşlardır.

Birçok ayette, hayırlı çalışmaların fayda ve gerekliliği, kötü çalışmaların da zarar ve gereksizliği üzerinde ısrarla durulmuştur. “*İman edip güzel ameller işleyenler için, mutluluk ve varılacak güzel yurt (cennet) vardır*” (Ra’d, 13/29). “*(Rabbinin huzuruna) kötülükle gelen kimseler ise yüzükoyun cehenneme atılırlar. (Onlara) “ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!” (denir)* (Neml, 27/90).

Cenab-ı Hakk, çalışıp gayret gösterenleri ve iyi davranışlarda bulunanları yalnız bırakmayacak, yardım ederek destekleyecek ve kendisine giden yolları bildirecektir⁷⁴. Allah, insanlara, samimiyetleri ve salih ameller için gösterdikleri arzularının yoğunluğu oranında, rahmetiyle muamele edecek ve doğru yolu gösterecektir⁷⁵.

3- İnkârcıların Amelleri / Çalışmaları:

Allah’ın rızasının gözetildiği ameller, davranışlar ve çalışmalar olduğu gibi, Allah’ın rızasını hesaba katma gereği duymaksızın küfür, isyan ve günahlara dalmış olarak yapılan çalışmalar, eylemler de vardır. Bunlara, “amel-i ğayri salih”⁷⁶ denildiği gibi, amel-i sû’,⁷⁷ veya

⁷³ el-Buharî, Zekât, 53, Buyu’, 15, Musakat, 13.

⁷⁴ En’am, 6/122; Enfal, 8/29.

⁷⁵ Mevdudî, IV, 272.

⁷⁶ Hud, 11/46

⁷⁷ Al-i İmran, 3/ 30; İsra, 17/7; Enbiya, 21/74,77; Rum, 30/10; Fussilet, 41/46; Casiye, 45/15; Necm, 53/31; ...

seyyie⁷⁸ yani iyi olmayan çalışmalar, ameller de denilmektedir⁷⁹. Kur'an-ı Kerim'de iki, kumar, falcılık, haksız yere adam öldürme gibi büyük günahlar ise, “şeytanın ameli” olarak nitelendirilmiřtir⁸⁰.

Kur'ân, yaşantıyı yalnız dünya hayatı ile sınırlandırmamıştır. Ahiret endişesi taşımadan yaşayan inkârcılar ise, “*hayat, ancak dünya yaşantımızdan ibarettir*” (En'am, 6/29) derler. Oysa, “*dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir*” (En'am, 6/32). Bu ayet, dünya hayatının gerçek dışı, boşuna ve ciddi hiçbir amaç taşımadan, yalnızca, bir oyun ve eğlence olduğu anlamına gelmez. Âyette vurgulanmak istenen, sonsuz ahiret hayatına oranla, dünyanın geçiciliğidir. Ayrıca dünyada, insanı aldatabilecek oyun, eğlence, mal ve makam sevgisi gibi birçok oyalayıcı etkenler bulunduğundan, dünya hayatı oyun ve eğlenceye benzetilmiřtir⁸¹.

“Kim, (yalnız) dünya hayatını ve onun ziynetini (süslerini) istemekte ise, onların işlerinin karşılığını orada kendilerine tam olarak veririz ve onlar orada hiçbir zarara uğratılmazlar. İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyi olmayan kimselerdir: (Dünyada) yaptıkları da boşla gitmiştir, halen yapmakta oldukları şeyler zaten batıldır” (Hud, 11/15-16). “İnsanlardan öyleleri var ki; Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle isteyenlerin ahiretten hiç nasipleri yoktur. Onlardan bir kısmı da, Ey Rabbimiz! Bize dünyada bir iyilik, ahirette de bir iyilik ver, bizi ateş azabından koru, derler. İşte onlar için, kazandıklarından (ahirette) büyük bir nasip vardır...” (Bakara, 2/200-202).

⁷⁸ Bakara, 2/81; Nisa, 4/79,85; En'am, 6/160; Yunus, 10/27; Ra'd, 13/6; Mü'minun, 23/96; Neml, 27/9...

⁷⁹ Uludağ, a.g.md., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, III, 13.

⁸⁰ Maide, 5/90; Kasas, 28/15

⁸¹ Mevdudî, I, 543.

Ahirette herkes, dünyada işlediği hayırlı ameli de kötü ameli de karşısında bulacaktır. Kötü amelleriyle yüz yüze gelenler, bunların kendilerinden uzaklaşmasını boş yere arzulayacaklardır⁸². Suçlular başlarını öne eğerek, işittiklerinin ve gördüklerinin doğru olduğunu, bu yüzden artık kesin inananlardan olduklarını ve salih ameller işlemek için dünyaya geri gönderilmelerini isteyecekler⁸³. “Allah’a kavuşmayı inkâr edenler, gerçekten (sermaye ve kâr bakımından) ziyana uğramışlardır. Nihayet onlara kıyamet ansızın gelip çatinca, onlar: günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: iyi amelleri dünya hayatında terk etmemizden dolayı yazıklar olsun bize! Bakınız ne fena yük, ne fena veballer yükleniyorlar” (En’am, 6/31). Ayet, inkârcıların bütün amellerini zayi etme ve zarar etmekle kalmayacaklarını, hem kendi günahlarını ve hem de saptırdıkları kişilerin veballerini de sırtlarına yükleneceklerini bildirmektedir. Bir başka ifadeyle, taşıdığı yük kendisine yarar sağlamayan bir “günah hamalı” olacaklardır. Bu durum karşısında suçlular, başlarını öne eğerek, işittiklerinin ve gördüklerinin doğru olduğunu, bu yüzden artık kesin inananlardan olduklarını ve güzel davranışlarda bulunmak, hayırlı çalışmalar yapmak için dünyaya geri gönderilmelerini isterler. Ama bütün bu istekler boşunadır.

Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: İman etmeyenler, yaptıkları hayırlı çalışmalar karşılığında ahirette ne elde edeceklerdir? Allah katında ve ahirette bu çalışmalarının hiçbir yararı yok mudur? Kur’an, bu sorunun cevabını bir çok ayetinde vermektedir. İnsan davranışlarının tümünü değerlendirmeye tabi tutan Kur’an, inanmayanların dünyada mal, makam, şöhret ve itibar gibi menfaatler

⁸² Al-i İmran, 3/30.

⁸³ Secde, 32/12

elde edebileceklerini⁸⁴, hatta çok büyük nimetlere ulaşabileceklerini de belirtir⁸⁵. Fakat onlar, Allah'ın istediği şekilde inanmadıklarından dolayı, dünyada işledikleri iyi, güzel ve yararlı işler, kendilerine hiç bir fayda sağlamayacak ve kendilerinden azap ta hafifletilmeyecektir⁸⁶. Çünkü onların amelleri boşa gitmiştir⁸⁷. Zira Cenab-ı Hak, sadece dünyayı isteyip onun için çalışanlara dünyayı, sadece ahireti isteyenlere ahireti, her ikisini birlikte isteyenlere de onları vereceğini bildirmektedir⁸⁸.

İnanmayanlar, dünya hayatından sadece nefsî veya bedenî duygularını tatmin için istifade ederler⁸⁹. İman etmemek, yaratılış gayesini unutarak yalnız dünyevi faydaları düşünerek yaşamaya çalışmanın sonu, hüsrân, pişmanlık ve azaptır. İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün, dünya hayatında bütün güzel şeyleri harcayıp tükettikleri ve ahirete yönelik hiçbir şey bırakmadıkları kendilerine söylenir⁹⁰.

Kur'ân-ı Kerim, imanı olmayanların büyük masraflar ve zahmetler çekerek yaptıkları çalışmaların değersizliğini somut örneklerle ve zihinlerden çıkmayacak şekilde tablolaştırır: İnkârcıların kendilerince iyilik diye yaptıkları bütün işleri, çöldeki bir seraba

⁸⁴ Al-i İmran, 3/197; Nisa, 4/77; Tevbe, 9/38; Yunus, 10/23,70; Ra'd, 13/17,26; Nahl, 16/117; Ğafir, 40/39

⁸⁵ Bakara, 2/200, 217; Al-i İmran, 3/145,152; Nisa, 4/134; Yunus, 10/88; Hud, 11/15; Ra'd, 13/16, Kehf, 18/28; Kasas, 28/60,79; Fussilet, 41/31; Ahkaf, 46/20.

⁸⁶ Bakara, 2/86,162; Al-i İmran, 3/88; Nahl, 16/85; Fatır, 35/36. Geniş bilgi için bkz. Ahmet Çelik, *Cennet ve Cehennemin Sonsuzluğu*, EKEV Yay., Erzurum, 2002.

⁸⁷ Bakara, 2/102, 200, 217; Al-i İmran, 3/77; Maide, 5/5; En'am, 6/88; A'raf, 7/139,147; Tevbe, 9/17,69; Hud,11/16; Ahzab, 33/19; Şura, 42/20; Zümer, 39/65; Kehf, 18/105; Ahzab, 33/19; Muhammed, 47/9, 28, 32.

⁸⁸ Bakara, 2/200.

⁸⁹ Muhammed, 47/12

⁹⁰ Ahkaf, 46/20.

benzer. Uzaktan parlak ve beyaz bir su gibi görünür. Susamış bir insan, susuzluğunu gidermek için bütün çabasıyla nasıl o serapa doğru koşar ve sonunda yanıldığını anlarsa, inkâr edenler de o şekilde güzel gördükleri amellerin bir serap olduğunu⁹¹ o susuzluk ve yoksulluk içinde hakikatin dehşetini görürler. İnkârcılar, sadece yanılma ve hayal kırıklığına uğramakla kalmayıp birde orada Allah'ı bulur ve cezaya çarptırılırlar. Korkmak istemediği Allah'ın ceza ve gazabı, yüreğine inip bütün vicdanını sarar⁹². Yani o davranış veya manzaralar, yanına varıncaya kadar, uzaktan susuzluğu giderecek güzel bir su, güzel bir amel gibi görünürler. Ama yanına gidilince var olarak görülen şeyin, gerçekte hayal/serab olduğunu müşahade ederler. Bu ayette inkârcılar, çöl sıcaklığında susuzluktan dolayı yanıp tutuşan, hasret ve ümitle su arayan kişilere benzetilmişlerdir⁹³. Onların dünyadaki halleri, aslında susuzluğunu gidermek isteyip de bir türlü buna ulaşamayan kişi gibidir. Ahiretteki durumları ise, hasret ve ümitle kavuşmak istedikleri güzel davranışlarının, bütün beklentilerinin boşa çıkmasıdır.

Bir başka ayette de inkârcıların amelleri, derin bir denizdeki karanlıklara benzetilmiştir. Üzerinde kat kat dalgaların bulunduğu bir karanlık...Korkunç derecede ürperti, sıkıntı ve dehşet veren derinlik, zifiri karanlık ve kat kat tehlikeli dalgalar ... Bu karanlık ve kat kat dalgaların üstünü de kapkaranlık bulutlar kaplamış... Üst üste karanlıklar içinde bir ışık görmek şöyle dursun, bu karanlıkta kalan kişi, elini çıkardığı vakit onu bile göremez⁹⁴, zifiri karanlıklarda

⁹¹ Nur, 24/39

⁹² Elmalılı, V, 3526.

⁹³ Mü'minler ve inkârcılara ilişkin teşbih ve temsiller hakkında bkz. Veli Ulutürk, *Kur'an'da Temsili Anlatım*, İnsan Yay., İst., 1995

⁹⁴ Nur, 24/40

çırpınır durur... Elini görme ihtimali bile olmayan bir insanın, dışarıdan bir hakikat veya ışık görerek neye el uzattığını görmesi, bilmesi de mümkün değildir. Binaenaleyh bu insanın, oldukça derin, kat kat dalgalı ve üzerinde de kapkara bulut tabakalarının olduğu denizden kurtulması nasıl mümkün değilse, onun amellerinin de onu Allah'ın azabından kurtarması ihtimali yoktur⁹⁵. Bir başka ifadeyle denize düşen o kişinin amelleri, engin bir denizin, okyanusun kopkoyu ve zifiri karanlıkları gibidir. Üst üste kopan dalgalar ve tepedeki kara bulutlar o karanlığı daha da artırıyor⁹⁶. Böyle kopkoyu karanlıkların ve korkunç dalgaların, denize düşen ve kurtulmaya çalışan bir kişiye yararı olabilir mi? Elbette olamaz. Binaenaleyh, onun amellerinin de kendisine yararı olmayacaktır. Çünkü bu ameller, sahibine hiçbir yararı olmayan ya o korkunç denizdeki karanlık, ya da denizde boğulmak üzere olan kişinin, yanında bulunan faydasız malları hükmündedirler.

İnkârcıların ne malları ne de evlâtları, Allah'ın azabını kendilerinden uzaklaştıramaz. Onların bu dünya hayatındaki hayır ve hayrat kabilinden harcamaları ise, kendi kendilerine zulmeden bir halkın, ekinlerine kavurucu rüzgarın isabet etmesine benzer. Kavurucu rüzgâr isabet etmiş, yanmış, kül haline gelmiş ürünlerin, sahibine yararı olabilir mi? Uzun müddet emek sarf edilerek yetiştirilmiş, hasad edilmeye hazır hale gelmiş bir tarla düşünelim. Sahibi onu hasat etmeği beklerken, kavurucu bir rüzgar çıksın ve o tarlanın tüm mahsulünü yaksın. Mahsul sahibine de ellerini oğuşturmak, ağlamak, aşırı bir şekilde üzülmekten ve emeğinin boşa gittiğini görmekten başka bir şey kalmasın... Tam hasat zamanı, hiç ummadığı bir

⁹⁵ Elmalılı, V, 3526-3527.

⁹⁶ Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 717.

felaketle karşı karşıya kalan ve bütün ümitleri boşa çıkan bu kişinin ruh halini düşünelim... Oysa bu ekinlerin sahibi, onlara ne kadar emek harcamış, zahmet çekmiş ve ne beklentiler içerisinde bulunuyordu...

Dondurucu ve yakıcı rüzgarın mahsulleri helak etmesi gibi, inkâr da hayırlı amelleri yok eder. Yani inkâr, ateş gibi yakıcı, soğuk gibi dondurucu ve zehir gibi öldürücüdür. İnkârcı kişi, dünyada hayırlı zannettiği amellerine karşılık, ahirette mükafaat beklerken, onların yok oluşlarını görünce ebedi hasretler, hayretler ve azaplar içinde kalır⁹⁷. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar inkâr etmekle kendi kendilerine zulmettiler⁹⁸. Bu ayetlerde, inkârcıların amelleri, rüzgarın yaktığı mahsullere benzetilmiştir. İnkârcıların övünmek ve güzel bir ün bırakmak için yaptıkları harcamalar, kavurucu rüzgara benzer. Bu rüzgar, devşirilmek üzere olan bir tarlayı nasıl kavurup yok ediyorsa; iman etmedikleri için kendilerine zulüm edenlerin amelleri de, bu şekilde zayi olmaktadır⁹⁹.

Yaptıkları işler bakımından en çok zarara uğrayanlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmelerinden dolayı, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gidenlerdir (Kehf, 18/103-106). Onların yaptıkları bütün çalışmalar, fırtınalı bir günde rüzgarın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler¹⁰⁰. İlahi davete karşı duyarsız olanlar, sonunda hayatları boyunca kazandıklarının bir kül kadar değersiz olduğunu göreceklidir. Uzun yıllar boyunca çekilen

⁹⁷ Mehmet Vehbi, *Hülasatü'l-Beyan*, Üçdal Neşr., İst., tsz., II, 705

⁹⁸ Al-i İmran, 3/116-117

⁹⁹ Sabunî, *Safvetu't-Tefasir*, Dersaadet Yay., İst., tsz., I, 225.

¹⁰⁰ İbrahim, 14/18

sıkıntılar, yığılan mallar ve değer verilen hususlar, sonuçta bir kül tepeciğine dönüşüvermekte... Söz konusu küller, bu haliyle de kalmaksızın fırtınalı bir günde darmadağın edilerek her zerresi bir tarafa savrulmaktadır. İnkarcıların yararlanmayı ümit ettikleri ve güzel sandıkları davranışlarının kıyamet günündeki karşılığı işte bu... Göz kamaştırıcı kültürleri, medeniyetleri, muhteşem krallık ve devletleri, bilimleri, ibadet ve fazilet dedikleri davranışları, dünya hayatında övündükleri yararlı hareketleri, o gün bir kül yığını kadar değersiz olacak ve kıyamet gününün fırtınası, onları atıp savuracaktır. Öylesine savuracak ki, o gün ilahi teraziye koymaya değer hiçbir şey bulamayacaklardır¹⁰¹.

Kıyamete ve Allah'ın yargılamasına inanmayanlar, cennetten ve müjdeli haberlerden mahrum kalacaklar, güzel ahlak kabilinden olan davranışları, mazlumlara yardım, sıla-i rahim (akrabaları ziyaret), misafir kabul etmek ve insanlığa yararlı faaliyetlerde bulunmak gibi amelleri de toz zerrecikleri haline getirilecektir. Hatta bununla da kalmayıp etrafa dağıtılarak yok edileceklerdir¹⁰². Kur'an'daki ifadesiyle "hebaen mensura" olacaklardır. Heba, pencereden giren güneş ışığında görülen zerrelerdir. Mensur ise saçılmış demektir¹⁰³. Güneşin içinde görülen zerreleri, insan yakalamak ümidiyle elini uzatır, tutacağını sanarak tutmağa çalışır ama tutamaz; tutsa da bir değer ifade etmezler. Bunun gibi inkârcılar da, amellerinin kabul edildiğini sanarak, sevap ümit eder ve ellerini uzatırlar; fakat ellerine hiçbir şey geçmez¹⁰⁴.

¹⁰¹ Mevdudî, II, 544.

¹⁰² Furkan, 25/22-23

¹⁰³ el-İsfehanî, s. 832,181; en-Nesefî, III, 163; Elmalılı, V, 3581

¹⁰⁴ Mehmet Vehbi, X, 3820-3821; Elmalılı, V, 3581

Yüce Kitabımız, insanların yaptıkları çalışmalar sonucunda elde ettikleri mal, makam ve nimetlerden dolayı sevinip şırmamalarını, mülkün asıl sahibini unutmamalarını şiddetle ikaz eder. Bu konuda kendisine bir çok hazinenin verildiği Karun'u örnek verir ve onun Allah'ın rızasına uygun hareket etmediğinden dolayı, sarayı ile birlikte yerin dibine batırıldığını bildirir¹⁰⁵.

Kur'ân-ı Kerim, servetine ve adamlarının çokluğuna güvenerek ahireti inkâr eden ve Allah'ı benimsemeyen birinin, bağ ve bahçelerinin yok edildiğini, bağı uğruna yaptığı masraflardan ve çektiği zahmetlerden ötürü de ellerini ovuşturmaktan başka yapacak bir şeyinin kalmadığını da haber verir¹⁰⁶. Gerçekten de dünya hayatı, bitkilerin yeşermesine, zengin bir çeşitlilik sergilemelerine zemin hazırlayan bir yağmur gibidir. Ancak bu canlılık ve çeşitlilik uzun zaman devam etmez. Sonuçta, o tabii güzellikler, rüzgar önünde kurumuş ve savrulmuş çöp yığınlarına dönerler¹⁰⁷. Binaenaleyh, bu âyetlerden, dünya hayatının ahiret hayatına nispetle ne derece kıymetsiz olduğu, açıkça anlaşılmaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus, dünyaya yönelik nasibin unutulmaması ile birlikte, asıl gözetilmesi gereken yerin ahiret olduğudur (Kasas, 28/77)¹⁰⁸. Zira İslam, sadece ahirete yönelik değil, Allah rızasının gözetildiği, bütün dünyevi çaba ve faaliyetlere de ibadet niteliği kazandıran bir dindir.

Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların yaptıkları infak, sadaka türü ameller de boşa gitmiştir. Böyle kişilerin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz, pürüzsüz bir kayaya benzer.

¹⁰⁵ Kasas, 28/76-82

¹⁰⁶ Kehf, 18/32-44

¹⁰⁷ Kehf, 18/45

¹⁰⁸ Geniş bilgi için bkz., Şehmus Demir, *Kur'an'ın Dünya Hayatına Bakışı ve Dünya Ahiret Münasebeti*, Ata. Üniv. Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erz., 1995.

Sağanak yağan bir yağmur, onun üzerindeki o azıcık toprağı da alıp götürür ve onu, üzerinde tozdan eser bile kalmamış olan çıplak, yalçın bir kaya olarak bırakır¹⁰⁹.

Kur'an, inkârcılığın, kötülüğün ve her türlü batılın geçici olduğunu; imanın, salih amelin, güzelliğın ve hakkın, temel ve gerçek hayat kanunu olduğunu belirtir. Bazı zamanlarda inkârcılığın ve kötülüğün yaygınlaşmasına bakarak ümitsizliğe kapılmanın doğru olmadığını ifade eder. “*And olsun, zikir (Tevrat) dan sonra Zebur’da “Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır.” diye yazmıştık*” (Enbiya, 21/105). Allah korkusu ve rızasına dayanmayan her türlü maddi ve manevi çalışma, akarsuyun altını ve yanlarını derinden oyarak desteksiz bıraktığı, geriden de çatlamış ve devrilmeğe mahkum, temelsiz bir toprak parçası; bunların sahipleri de, böyle bir yapıda yaşayan kişi gibidir (Tevbe, 9/109).

SONUÇ:

Kur’ân-ı Kerim’in hiçbir yerinde, iyi bile olsa, imana dayalı olmayan amellere cennet mükafaatı veya cehennemden kurtuluş ümidi verilmemiştir. Ancak imanın farklı mertebeleri, dereceleri olduğu gibi; küfrün de farklı boyutları vardır¹¹⁰. Nitekim Kur’an, “*Şüphesiz münaфіklar cehennemden en alt tabakasındadırlar*” (Nisa, 4/145) buyurarak bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Ayrıca küfre önderlik eden, bile bile inkâra sapan, batılın teşvikini yapan ve insanları Allah yolundan alıkoyanlarla¹¹¹; sıradan inkârcıların cezaları arasında da bir fark vardır¹¹². Bazı inkârcılar, sadece inkârın karşığını göreceken;

¹⁰⁹ Bakara, 2/264

¹¹⁰ En’am, 6/132; Ayrıca bkz., İbn Kesir, I, 570.

¹¹¹ Nahl, 16/24-25, 88.

¹¹² Mevdudî, VII, 205

bazıları da hem inkârın ve hem de ifsadın cezasını göreceklendir¹¹³. Fakat bu azab katmanları arasındaki şiddet farkı, inkârcıların cehennemden kurtulmaları veya cennete gitmeleri için yeterli değildir. Kur'an-ı Kerim, ahirette herkesin ameline yani dünyada yaptığı hayırlı veya hayırsız çalışmalarına göre yargılanacağını¹¹⁴, zerre kadar iyi ameli olanın da zerre kadar kötü ameli olanın da karşılığını göreceğini ve hiç kimseye zulmedilmeyeceğini bildirir¹¹⁵. Kötü ameli olanlar kötülüklerinin dengiyle cezalandırılırken, salih amel işleyenler fazlasıyla karşılığını göreceklendir¹¹⁶.

Hayatın anlam kazanabilmesi için mutlaka hayırlı faaliyetler gerçekleştirmek zorundayız. Bu hayırlı faaliyetler, belirli bir alanla sınırlı değildir. Bilim, fen, teknik, tıp, iktisat, ziraat ve sanat gibi alanlarda söz sahibi olmak, millî ve manevî değerlerimizi korumak, ancak çok ve metotlu çalışmakla mümkündür. Meşru sınırlar dahilinde yapılan fikri ve bedeni çaba ve çalışmaların tümü, dinimizce saygı değer ve ibadet niteliğindedir. Unutulmaması gereken husus, imana dayalı çaba ve gayretlerin hiç birinin ahirette zayi olmayacağı, imanla ilişkisi olmayanların ise hiçbir değer ifade etmediğidir.

¹¹³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, II, 139.

¹¹⁴ Tevbe, 9/94-105; Yasin, 36/54.

¹¹⁵ Nisa, 4/49, 77; İsra, 17/71, Zilzal, 99/7, 8.

¹¹⁶ Nur, 24/38; Sebe, 34/37-38; Mü'min, 40/40; Ahkâf, 46/16.